

HAVSÖRNENS SITUATION PÅ GOTLAND 2010

Text & foto Per Smitterberg

REDAN FÖR FLERA ÅR SEDAN trodde jag att havsörnens beståndsutveckling på Gotland skulle avstanna. Dock har det kommit på skam varje säsong, även om antalet nya par/bon har planat ut de senaste åren är det fortfarande i stort sett positivt. Trots de senaste årens fortsatta etablering av nya par/revir, tror jag ändå det finns plats för ytterligare havsörnar att bosätta sig här. När man tittar på Gotland med havsörnens ögon ser man ett landskap som är "klippt och skuret" för arten. Förhållandevis orörda skogar med tillräckligt kraftiga träd och en lång kust med utmärkta jaktområden som oftast är välfyllda med varierande byten. Under de drygt femton år som gått sedan den första ("officiella") häckningen startade återetableringen på ön har jag tyvärr också kunnat se de olika risker som följer med att vara havsörn. Mer om detta längre fram.

Resultat 2010

Totalt känner jag till 33 olika besatta revir på Gotland. Av de 22 par där boplaten är känd gick 18 till häckning i år. Av dessa genomförde 10 en framgångsrik häckning och de fick 14 ungar på vingarna. Under andra halvan av maj genomfördes årets ringmärkning, då 9 ungar märktes med sina individuella färgringar. Förutom dessa par gick även flera av de där boplaten är okänd till häckning. Totalt kom minst 26 ungar på vingarna. Med tanke på flera inverkanse faktorer måste det betecknas som ett bra resultat som inger hopp för artens fortsatta beståndsutveckling. Det är även intressant att följa bevisen på den invandring som hjälpt till att bygga upp den gotländska stammen. För varje säsong ses adulta individer i etablerade par som, när ringarna kan avläsas, visar sig komma från någon annan region. Det finns fynd

av fåglar från svenska fastlandskusten men även fåglar från Baltikum vilket förstås är mycket spännande.

Val av boplats

Till skillnad från den andra stora rovfågeln på ön, kungsörnen, har havsörnen delvis andra krav på sitt revir och dess beskaffenhet. Främst undviker den till stor del den tätare skog som kungsörnen ofta väljer. Den idealiska boplaten för ett havsörnspår skall bestå av välväxt och hyfsat grov skog. Jämfört med fastlandet har vi inte alls lika höga tallar (vilket är det nästan uteslutande valet av träd), men de flesta träd som väljs är åtminstone grovstammiga och med kraftiga kronor som kan bära det allt tyngre boet. Av de boträd som hittills är kända, ligger elva stycken på eller i direkt anslutning till ett hygge. En liknande biotop som tycks vara populär som boplats är någon form av naturlig våtmark (myr, agvät eller insjö) eller annan öppen terräng (hällmark i skog t. ex.). Sjuttion av de gotländska boträden ligger i sådan terräng och där är fördelningen av ovanstående landskapstyper ganska jämnt fördelad. Till sist finns det några boplatser som är belägna i vad som mer kan liknas vid tätare skog, dock med närhet till något öppnare terräng (en kraftledningsgata eller

ÖVERST: Det senaste exemplet på örnarnas farligaste "biotop" att jaga och flyga genom, områden med vindkraftverk. Denna havsörn hittades i början av oktober 2010 och är tyvärr varken den första eller sista på det offeraltaret. MITTEN: Exempel på en populär boplats med boträdet på ett hygge. Till skillnad från kungsörnen, som vill in i skyddande skog, vill havsörnen ha fri sikt och öppen inflygning. NEDERST: Här ett mer naturligt biotopval, i kanten på en skogsmyr, där örnarna valt att i stort sett dölja boet i en magnifik häxkvast.

liknande). Det finns även något boträd som är placerat i vad som närmast kan beskrivas som det typiska lite äldre gotländska kulturlandskapet, det ligger med andra ord i ganska öppen och människonära terräng. Det visar bara att på platser där örnnarna får vara ifred kan det fungera lika bra, eller bättre, som i en skog där de utsätts för återkommande störningar från skogsbruk.

Störningar och risker

Under de år jag fått förmånen att följa dessa fantastiska fåglar, har det blivit allt klarare vilka risker de ställs inför både som ungar och vuxna. Lyckligtvis är inte de gotländska paren lika utsatta för ”det rörliga friluftslivet” som främst många par har problem med i skärgården och all båttrafik. Även skridskoåkare under vinter och förvår

kan orsaka svåra störningar under den känsliga tiden när fåglarna ruvar. Här på ön är nog skogsbruket den avgjort största störningsfaktorn. På grund av ökande priser och efterfrågan på virke och timmer, tycks inte tidigare generationer skogsbrukares metoder och arbetsperioder längre duga. På de boplatser jag känner till har det vid minst ett tiotal tillfällen under 2000-talet bedrivits skogsarbete (avverkning, gallring eller trädplantering) i boets omedelbara närhet. Under ruvningstiden samt när ungarna är små (oftast perioden början februari-maj) är de vuxna fåglarna mycket känsliga för aktiviteter och mänsklig närvaro under längre stunder eller upprepade tillfällen. Det resulterar nästan obönhörligen i en avbruten och därmed misslyckad häckning. Jag misstänker att många gånger är problemet

att det numera ofta är entreprenörer som utför arbetet. Man kunde ju hoppas att en markägare som själv utförde jobbet förhoppningsvis känner till om han eller hon har örnar i sina marker. Tyvärr tycks det vara en svår nöt att knäcka, hur man skall komma tillrätta med det här problemet.

En annan stor riskfaktor som kommit in i det gotländska landskapet de senaste decennierna, är den kraftiga utbyggnaden av vindkraften. Merparten av de gotländska vindkraftverken är koncentrerade till öns sydvästra delar, men det finns mindre anläggningar med enstaka eller smågrupper med verk spridda över större delen av ön. Undantaget i dagsläget är i stort sett endast Fårö och Storsudret. Det har visat sig när man gjort studier runt vindkraftverk att fåglar som faller vid kollision ofta försvinner tämligen fort. Det vanligaste är att rävar, kråkfåglar och andra opportunister lär sig att de det lönar sig leta regelbundet i närheten. Med bakgrund till det är det förstås åtskilliga fåglar, inte bara örnar, som aldrig hittas och kommer in i statistiken. Trots det har det gjorts ett antal fynd av havsörn som fallit offer efter kollision med vindkraftverkens rotor. Det jag fått fram är att det rapporterats minst sex havsörnar som hittats skadade eller direktdödade efter sådana kollisioner. Tyvärr ligger flera av de etablerade verken inom aktiva revir eller i dess närhet (flygrutter till och från jaktområden). Tyvärr är det nog svårt, eller kanske omöjligt, att få till en klok policy när det gäller etablering av vindkraft på Gotland. De enda områden där man skulle tänka sig en minimering av konflikter gentemot havsörn vore att placera verken i det öppna jordbrukslandskapet centralt inne på ön. Men då hamnar placeringen troligen i konflikt med andra fåglars "intressen", främst flyttande och rastande flockar med gäss och tranor.

Framtiden

Efter att ha läst ovanstående text med alla beskrivna risker och hot undrar man kanske vilken framtid havsörnen har. Ur vissa synvinklar ser det onekligen mörkt ut även för framtiden, men jag är nu en obotlig optimist så det gäller att arbeta vidare med skyddsåtgärder och samarbete mellan olika intressen. Jag tror, utan tvekan, att det största hotet mot artens framtid är vindkraften i dess nuvarande utformning och teknik samt den framtida planerade utbyggnaden. Om vi inte kan få till bättre förplanering med alternativa placeringar kommer det fortsättningsvis att krävas många offer bland örarna. Jag eftersträvar förstås inte ett "idiotstopp" för utbyggnad och etablering men en bättre samplanering och lyhördhet från industrin och projektörerna. Med en bättre förståelse för varandras intressen tror jag man kan komma långt i den frågan. Som ett avslutningsord kan man trots allt konstatera, att det har nog inte sett såhär positivt ut för havsörnen på de senaste hundra åren som det gör nu.

